

Aula d'Història de Lo Rat Penat
Conferència del professor D. Fernando Millán Sánchez

Tema XXVII.

**Antoni Josep Cavanilles.
La Botànica valenciana, referent d'Espanya.**

La seua vida.

Antoni Josep Cavanilles naixqué en la ciutat de València, capital del regne del seu mateix nom, l'any 1745, quan l'Il·lustració espanyola iniciava el seu període d'esplendor, en la llar d'una família pertanyent a la burgesia ciutadana, en poder econòmic suficient per a costejar els estudis de son fill, i en una profunda fe catòlica que marcava el signe de l'educació a rebre.

Demostrades en el transcórrer de la seua primera ensenyança les bones condicions de qui en el passar del temps seria el primer dels botànics espanyols, sos pares decidiren enviar-lo a Gandia, la capital de la valenciana comarca de la Safor, per a que l'adolescent Cavanilles cursara allí, en el Colege dels Jesuïtes que existia des del segle XVI, fundat per iniciativa de Sant Francesc de Borja, les matèries corresponents a les Humanitats, aquelles que el preparaven per al futur accés a l'ensenyança superior. Ensenyances que hauria de cursar en l'Universitat.

I fon efectivament en l'Universitat de València, que en el seu temps vivia la tensió existent entre els defensors de l'ensenyança tradicional, la defensa per l'Església, i aquells que pugnaven per impondre una nova Universitat de caràcter racionaliste, a on el jove Cavanilles cursaria els estudis que la naturalesa de la seua família imponia. Els estudis de Teologia i Filosofia que li permetien mantindre's pròxim a l'influència dels seus primers professors, els germans de la Companyia de Jesús.

Una proximitat d'afectes i de pensaments que permeté, quan acabà els seus estudis universitaris, iniciar el seu períple en la vida professional com a professor del Colege dels Jesuïtes.

Temps encara de formació, d'adquisició de coneiximents, en el qual va demostrar unes condicions per a l'ensenyança certament excepcionals. Condicions que no sols podien vore's en les branques de Teologia i Filosofia que havien segut la matèria preferent dels seus estudis universitaris, sino també en les pròpies de les Matemàtiques i de la Física, cap a les quals tenia gran vocació per la modernitat dels estudis i pels resultats que oferien de cara al progrés de la societat.

La Raó com a vehícul del pensament i del progrés, triomfava plenament sobre la Fe en l'últim terç del segle XVIII, i Antoni Josep Cavanilles acceptava eixe triomf situant-se entre els defensors de les Ciències Experimentals. Se forjava aixina una personalitat que recordava als hòmens del Renaiximent, aquells que acumulaven grans coneiximents en totes i cada una de les branques de la Ciència i de l'Art.

La fama de professor d'Antoni Josep Cavanilles transcendia més allà de les aules del Colege dels Jesuïtes. Una fama que li va permetre rebre la proposta del regidor de l'Audiència de València per a que es convertira en el preceptor dels seus fills. Una proposta que Cavanilles acceptà perquè li permetia trencar en la disciplina que ser professor dels jesuïtes li imponia, i que li permetia tindre més temps lliure i més autonomia personal per a continuar profundisant en els nous coneiximents que l'atreen.

En el regent de l'Audiència de València, convertit en president de l'Audiència d'Oviedo, se traslladà el preceptor a les terres del Nort d'Espanya. Canvi de domicili i d'ambient que li va permetre conèixer noves maneres de vida, noves formes de comportament i noves gents que li obrien perspectives de coneiximent no tengudes fins al moment.

Desijava culminar sa vida, el futur botànic valencià, com a professor de l'Universitat. Per a aconseguir el seu somi decidí presentar-se a les necessàries proves, obtenint una càtedra universitària que era la meta final de quants havien fet de l'estudi i de l'ensenyança la meta somiada.

És per això que, abandonant la seua professió de preceptor, podem trobar-lo impartint les seues ensenyances en l'Universitat de Múrcia. ensenyances que es circumscrivien a la Filosofia, la matèria que, com sabem, havia segut una de les disciplines en les quals en principi es va interessar. Pero esta volta no s'emmarcava en el context dels professors pròxims a la Companyia de Jesús, sino que eixercia la seua pròpia llibertat de pensament en l'exposició de les matèries pròpies del programa.

Un temps, el passat en Múrcia, que el projectà molt més allà de lo que havien segut els seus anys valencians, els seus anys com a professor dels jesuïtes i com a preceptor dels fills d'un juriste reconegut. Anys d'expansió de la seua personalitat en els quals pogué conèixer a representants de l'alta noblea espanyola i molt especialment a qui seria el seu protector en el passar dels anys. Nos referim al duc de l'Infantado, segurament la Casa nobiliària espanyola de major poder tant econòmic com polític en el discórrer dels passats sigles, que es disputava en la d'Alba el primer lloc en la fidalguia espanyola.

El duc de l'Infantado demanà a Cavanilles que fora el preceptor dels seus fills, el que formara a la nova generació de la Casa nobiliària, i Cavanilles va acceptar. Una acceptació meditada que canviaria substancialment la seua vida. I molt especialment quan el duc de l'Infantado fon nomenat embaixador espanyol en França, en residència en París,

i li demanà que l'acompanyara al país veí per a seguir en la formació dels seus descendents.

Era una oferta que el ja reconegut intel·lectual valencià no podia rebujar. França era el breçol del Racionalisme i era també el lloc, en la seua Universitat de la Sorbona, a on s'oferia al món el coneiximent més actualitzat de totes les Ciències experimentals, sense oblidar les noves propostes en el

camp de la Filosofia. París era la capital del saber i també la capital dels nous temps, aquells que apuntaven cap a un progrés de l'Humanitat que no tenia precedents coneguts.

Cap a París, la capital de França i d'Europa, marchava el nou Cavanilles, en la ment disposta a prendre part en tots els nous reptes que el saber podia presentar-li,

I en París, al costat de la Sorbona, complí definitivament els seus somis l'insigne naturaliste valencià. En ella, además de les seues tasques com a preceptor, se dedicà a l'estudi de la Química, l'antiga ciència dels bruixots, l'Alquímia, que havia rebut ja el seu reconeixement definitiu com a Ciència experimental; obrí també els seus ulls a una Ciència que l'apassionava, la Zoologia, el coneiximent de totes les espècies animals existents, completant-la en el conèixer de la Mineralogia, el coneiximent humà dels secrets que la Terra tancava; i, sobretot, va trobar en la seua busca permanent del saber la Ciència que marcaria definitivament el seu camí: la Botànica.

Una Ciència antiga, casi contemporànea al recorregut de l'història de l'home, que en el devindre del segle XVIII adquiria una dimensió diferent.

Sempre havia tengut la Botànica una importància capdal en el desenroll de la Medicina, en el saber dels meges com a base dels seus unguents primer, de les seues fòrmules magistrals més tart, per a curar les malalties. En ella havien destacat els meges grecs, romans, judeus i àraps. pero considerada sempre com una Ciència auxiliar, com un fer pràctic dels curadors experts en conèixer totes les seues virtuts.

Pero el segle XVIII la presentava com una Ciència pròpia. Com un saber que havia de ser tengut en conte no a soles per les seues aplicacions pràctiques, sino, i fonamentalment, per la necessitat del seu propi coneiximent. La Botànica era la Ciència encarregada d'investigar la naturalea pròpia de la part més numerosa i vitalment primària de la Naturalea. D'ella depenia també la nova Ciència farmacèutica, i per això el seu coneiximent se fea imprescindible.

De fet, s'havia transformat en la passió de molts dels monarques ilustrats i de tota la noblea que els acompanyava. Havia segut sempre un somi adornar els palaus en esplèndids jardins. Jardins que en alguns casos eren un absolut encant per als ulls i per a l'esperit, en tant que reproduïen una bona part de la Naturalea, tal vegada la més bella.

Pero el sigle de l'Il·lustració afegia ad este goig dels sentits una nova aplicació per a l'imaginació. La que naixia del coneiximent no sols de les plantes que nos rodejaven, aquelles que podíem conèixer en la nostra vida diària, en els nostres temps de descans, sino també de les innumerables plantes que creixien en atres parts del Món i les característiques de les quals eren ben diferents a les pròpies d'Europa.

Naixien, per a complir el somi dels botànics i la curiositat de reis i nobles, els Jardins Botànics. Jardins que els monarques implantaven en les més importants ciutats dels seus regnes. Jardins en els quals al costat de lo conegut brillaven els estanys de les desconegudes plantes aquàtiques, els hivernàculs per a arreplegar la bellea de les plantes tropicals, els llocs especials per a poder exhibir la riquesa que les terres d'Amèrica podien oferir en el domini de la diversitat d'espècies.

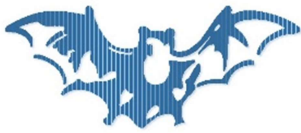
Una eclosió que tenia també la seua resposta en els sabis que es dedicaven al seu estudi. A la classificació de cada una d'elles, a la reproducció de les seues imàgens per mig de dibuixos que podien contindre's en un llibre de fàcil llectura, a l'estudi de cada una de les seues propietats, de les seues aplicacions en el camp de la Medicina, de la nutrició, de l'elegància, del conjunt de sa vida en resum, i a la simplicitat que oferien per a poder embellir el món que nos rodejava.

I entre els sabis que brillaven com a eximis botànics en el sigle XVIII, u destacava en el moment per damunt de tots. Se tractava de Linneo, el botànic que oferia al món en imàgens el catàlec més acabat de totes i cada una de les plantes que el món tancava, algunes de les quals eren conegudes pero moltes atres eren vistes per primera vegada gràcies als seus estudis.

Al coneiximent profunt de l'obra de Linneo va dedicar els següents anys Antoni Josep Cavanilles. Una dedicació que l'omplí de plaer quan pogué comprovar les seues innates condicions per a reproduir les plantes que podia vore, ya fora de manera directa, ya ho fora a través de les imàgens, que s'anaven coneixent en les publicacions dels diferents experts en Botànica. Una virtut de reproducció de totes les plantes que li oferí en França fama, pero que també concità contra ell els atacs d'uns atres naturalistes.

Els discípuls directes de Linneo foren els seus primers i més encarniçats enemics. Envejosos de les condicions del nou botànic espanyol per al reconeiximent de les plantes i la seua translació a l'imatge, considerat entre ells com un arribiste sense escrúpuls que no havia dedicat més que un temps molt llimitat a la Botànica, l'acusaren d'utilisar els treballs de Linneo per a presentar-los com a treballs propis davant l'opinió pública.

Un atac contra el treball de Cavanilles que provocà en part bons resultats. Sobretot en la França que sempre havia segut tan defensora dels seus hòmens de Ciència, i que obligà a Cavanilles a enfrontar-se violentament en ells, demostrant davant el món de la Ciència que si be reconeixia el magisteri de Linneo, això no volia dir, en ningun cas, que les seues aportacions personals sobre la naturalea diferenciada de les plantes per

ell estudiades i les seues aplicacions tant en el camp de l'investigació farmacèutica com en el domini de l'agricultura, no foren pròpies.

Més allà dels enfrontaments en els botànics francesos, la fama de gran coneixedor de les plantes que acompanyava a l'investigador espanyol, s'anava consolidant en tota Europa i molt especialment en

Espanya. Una Espanya necessitada d'hòmens de Ciència capaços de respondre a l'atac que patia la que durant dos sigles havia segut la potència hegemònica d'Europa. Se l'acusava per part d'alguns ilustrats, francesos, alemanys, anglesos, de no haver aportat res a la Civilisació. De ser permanentment una Nació sumida en els seus vapors religiosos.

En la França en la que vivia Cavanilles. un nom encapçalava l'atac contra Espanya. Se tractava de Masson, un intel·lectual francès que, per a guanyar-se el favor d'un públic sempre enamorat de la seua pròpia grandesa, havia publicat un ensaig que plantejava una pregunta en veritat atrevida:

¿Què havia aportat Espanya en el transcórrer dels sigles a la civilisació europea?

Ensaig en el transcórrer del qual s'afirmava que mai havíem tengut en Espanya filòsofs d'altura i molt manco científics de qualsevol tipus, capaços d'aportar nous coneiximents per al progrés de l'Humanitat. Pobres de coneiximents eren els nostres meges i cap nom de vàlua podíem aportar en el domini de les Matemàtiques, de la Física, de l'Astronomia, de la Química, de les Ciències Naturals, ningú que haguera aportat en el seu saber alguna ajuda a la Civilisació.

Posició contra Espanya que, naixcuda ja en la segona mitat del segle XVI, durant el regnat de Felip II i els métodos de l'Inquisició, s'allargaria en el temps, durant tot el segle XVII i la solsidea del poder hispà, per a aportar posicions que intentaven ser científiques en el transcórrer del segle XVIII que vivia els seus últims anys, i es multiplicaran en el segle XIX en acabant del triomf de la Revolució francesa i l'eclosió del Lliberalisme.

Atac contra el saber hispà, contra la nostra aportació a l'història de l'Humanitat, davant el qual el botànic valencià s'alçarà irat, mantenint una polèmica en defensa d'Espanya que transcendí les fronteres de França.

Arguments de Cavanilles i d'uns altres intel·lectuals d'Espanya en el transcórrer del temps, que tindran sempre alguns punts que resulten indiscutibles. El primer, el descobriment d'Amèrica. Una aportació al coneixement real del món que ningú pot posar en qüestió, encara que s'haja pretés donar una filiació italiana al descobriment; l'existència d'un segle d'Or en la lliteratura universal que, citats els noms de Cervantes, Quevedo,

Lope o Calderón, servix per a tancar les boques dels detractors. I el dels pintors que com Zurbarán, Murillo, Ribera o Velázquez sorprenen cada dia en la seua obra.

Com ho servix el recordar l'enorme aportació dels meges jueus i musulmans espanyols en el discórrer d'una Edat Mija en la qual Europa vivia en la màxima foscor científica. Aportació que es perpetua en la Medicina valenciana del sigle XVI i té el seu últim capdanser en els treballs de Miguel Servet en el camp de la circulació sanguínea.

També en el camp de la Filosofia poden oferir-se eixemples aclaridors. No és possible oblidar a Maimònides i Averroes quan se parla del

fil conductor que en el camp del coneiximent s'establix entre la ciència llegada per la cultura clàssica i el triumpf del Renaiximent.

En tot cas era temps, per a Cavanilles, de tornar a Espanya, a on els reis de la Casa de Borbó, concretament Carles IV i el seu valgut Godoy, el reclamaven. Corria l'any 1789.

Instalat en Madrit, al servici del monarca que havia succeït a l'ilustrat Carles III, Antoni Josep Cavanilles fon nomenat director del Jardí Botànic de Madrit, que era el primer d'Espanya, i en el qual se dedicà a fer classes als botànics que acodièn a escoltar-lo de totes les parts del món, aixina com als alumnes de Botànica de les Universitats espanyoles.

Classes que adquiriren tal dimensió pels coneiximents exposats i per la calitat de l'ensenyança, que hagueren de donar-se en un ampli hivernàcul del Jardí Botànic madrieny per la cantitat d'alumnes que ad elles acodia.

Direcció del Jardí Botànic de Madrit que s'anava estenent a tots els Jardins Botànics d'Espanya gràcies als alumnes que, acabats els seus estudis de Botànica en la capital del regne, ocupaven les diferents direccions, en l'encàrrec de seguir, en la màxima fidelitat, les directrius que es marcaven des de la Vila i Cort.

Direcció uniforme a partir de les ensenyances de Cavanilles que, curiosament, trobà una forta resistència per lo que al Jardí Botànic de València es tractava. Ací ocupava la direcció un botànic de gran prestigi, Lorente, que mantingué l'independència del Jardí Botànic de València i que podia competir en qualsevol atre d'Espanya, inclòs el propi de la capital. València, en el camp de la Botànica, no estava precisada de rebre lliçons de ningú.

Tal volta per això, per esta necessitat de reafirmar-se entre els seus, quan l'any 1791 Carles IV demanà a Cavanilles que li oferira un estudi complet de tota la Flora de la península ibèrica, Cavanilles li va contestar que ho faria en dos condicions: la primera, escomençar l'estudi per les terres valencianes; la segona, no llimitar-se en l'estudi a realisar a la Flora espanyola, sino ampliar-lo a la Fauna, a la Geografia, a la Població,

a l'Agricultura..., condicions que serien acceptades i que donaren lloc al treball del botànic valencià que estudiem en les següents pàgines.

Aportar, per a tancar la primera part de la semblança d'Antoni Josep Cavanilles, que el botànic valencià fon també el primer director de la revista “Anales de las Ciencias Naturales”, que arreplegava totes les aportacions científiques que en el domini de les Ciències Naturals se produïen, aixina com l'autor de diversos treballs sobre les condicions del cultiu de l'arròs, del cacau i de la chufa, que personalisen una agricultura valenciana que, per la seua varietat, no té rival en Espanya.

Antoni Josep Cavanilles moria en Madrit l'any 1804. Quan l'història d'Espanya s'enca-minava a viure una de les tragèdies més significatives del seu devindre: l'Invasió de les tropes napoleòniques i la resposta del poble espanyol.

La seua obra.

“Observaciones sobre la Historia Natural, Geografia, Agricultura, Población y Frutos del reyno de Valencia”. Tal és el títol de l'obra magna d'Antoni Josep Cavanilles que, encarregada l'any 1791 pel monarca regnant en Espanya, Carles IV de Borbó, fon impresa en Madrit i presentada en la Cort l'any 1795 el primer tom, i l'any 1797, el segon tom. Una presentació que arreplegà l'aplaudiment de quants la conegueren i l'admiració de tota la societat espanyola.

En el pròlec que apareix en el primer tom, Cavanilles nos conta la raó d'un títol i d'un projecte de treball que excedia en molt al que el monarca li havia encarregat.

Excedia en tant que la seua obra no sols anava a estudiar l'específic món de la Botànica espanyola, sino que, ben al contrari, anava a ser ampliat per lo referit a la Geografia que, en el discórrer de l'obra s'estendrà des del principi molt més allà de les senyes geogràfiques, per a introduir-se en els propis orígens morfològics de les terres valencianes i la seua creació; en l'estudi en el mateix cas, de tota la problemàtica pròpia de l'agricultura valenciana, incidint en un pla econòmic que el portara a plantejar-se la riquesa del territori i l'iniciativa dels seus habitants; en l'estudi, també, de la població, iniciant ací una espècie de treball social, de preocupació per les diferències existents entre ella, que l'emmarca com u dels investigadors centrats en la realitat de les diferències socials; i, en fi, en l'estudi concret dels fruits com una variant de l'agricultura essencial en el fer dels valencians.

Una extraordinària diversitat de treball, una obstinació certament colossal, que Cavanilles l'explica en la més extraordinària modèstia. Si havia de visitar personalment totes les terres del regne de València, si havia de recórrer necessàriament tots els seus pobles, posar-se en contacte en totes les seues gents, pujar les seues montanyes, travessar els seus rius..., pareixia absurd que no aprofitara l'ocasió per a arreplegar tots els atres aspectes que singularisaven a les terres la Botànica de les quals havia d'estudiar.

Un treball que pareixia impossible de ser dut a terme i que Cavanilles portà a la pràctica en el transcórrer de sis anys. Un temps que planificà des del primer moment. La Botànica com a matèria encarregada de tipo més professional, ocuparia el segon tom de la seua obra, l'anàlisi complementari dels orígens i formació de la terra, de la Geografia, de l'Agricultura, de la Població, dels Fruits, ocuparia les pàgines i els gravats del primer tom.

Orígens i formació.

El tema previ a plantejar és la delimitació del territori. I la seua resposta coincidix en general en la delimitació que hui acceptem. Pel Nort és el riu de la Sénia el que marca la frontera en les terres de Catalunya i també d'Aragó, sent la Tinença de Benifassà el nostre punt més septentrional; pel Sur nos parla de la Torre de la Foradada, que és el terme que marca les fites en el regne de Múrcia; a l'est és obvi que els nostres límits els marca la mar Mediterrànea; sent la ralla que marca la nostra frontera en les terres de Castella la que s'estén des de la Vall d'Ayora fins a les terres altes de Castelló, que són fiteres en Aragó, tenint en conte que els territoris propis de Requena i Utiel no formen part en el moment de les terres valencianes..

Una extensió territorial que, en el parer del sabi valencià, té un total de 838 llegües quadrades, i que per al seu estudi dividix en quatre zones: la septentrional, les terres, aproximadament de l'actual Castelló, la meridional que podem emmarcar en les pròpies d'Alacant, la Central que es referix a les de València ciutat i les comarques pròximes, i la de Ponent que es referix a les terres pròximes a l'altiplà castellà.

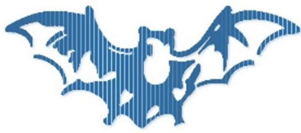
El segon tema d'interés per a Cavanilles en el marc de la naturalesa inicial del regne, ve determinat per l'orige de les terres valencianes i la diversitat del seu sol.

Resulta especialment interessant la seua teoria que sosté l'orige de les terres valencianes en la retirada de la mar. Una retirada que, en la seua opinió, degué produir-se fa milions d'anys per motivacions desconegudes, cataclismes geològics, pero que permeté emergir a una superfície no anegada a terres que les diferents espècies terrestres podien habitar.

Consolida la seua tesis de la retirada de les aigües en la configuració de les montanyes i tossals, a on, al seu parer, podem trobar sediments marins, utilisa l'expressió d'acumulació de pechines, que determinen la seua procedència. Els anys, els vents, les pluges, anaren construint els llits per a on se precipitaven els rius a la mar, construint unes planes que, al marge de les zones rocoses, inservibles per al cultiu, anaren creant les feraces terres que coneixem.

Una constitució desigual, terres altes improductives i unes terres baixes d'enorme riquesa ajudada per l'aportació dels rius que les solquen.

Geografia.

Els rius valencians són u dels elements essencials d'estudi d'Antoni Josep Cavanilles. Des de la seua perspectiva quatre grans rius recorren les terres valencianes: el Xúquer, el Túria, el Segura i el Millars. I al costat d'ells atres llits secundaris, Palància, Cabriol, Vinalopó, Sénia..., bona part d'ells afluents dels anteriorment citats, que completen una

aportació d'aigua que el treball dels valencians ha convertit, en el passar dels anys, en una sorprenent ret de canals de rec. Canals que permeten que l'aigua que baixa de les montanyes a penes se perga en el transcórrer del seu camí cap a la mar.

L'unió de la Naturalea i l'Home formen ací l'element central de la Civilisació, de la riquesa que permet el progrés i la vivacitat de les gents. Les terres valencianes són les més riques d'Espanya perque en elles s'unixen els dons de la Naturalea en l'intel·ligència de l'home per a utilitzar-los.

Les terres altes cobrixen, encara que puga paréixer lo contrari, la major part del territori valencià. Cims numerosos que arreplega l'esplèndit mapa que podem consultar en la seua obra, i del qual podem citar noms tan reconeguts com la Mola d'Ares, Penyagolosa, la serra d'Espadà, el Mondúber, el Mongó, la serra de Mariola, Aitana, el Puigcampana..., que servixen de referència tant a la seua visió de l'orige del territori com a la bellea i diversitat del regne de València.

Completa la seua aportació geogràfica en la seua admiració personal per les zones altes que hagué d'alcançar. Per la riquesa d'una vegetació que li permet parlar de totes les riqueses botàniques que li oferixen i que són també els seus punts de referència per a les divisions comarcals existents.

Agricultura.

En el camp de l'Agricultura ya hem parlat de la conjunció de la Naturalea i l'Home, de l'Aigua i de Treball, i nos falta parlar de l'iniciativa de les diferents generacions que han segut capaces d'anar adequant la feracitat de la terra i les diferències climàtiques i estacionals, a lo que significa l'adequació dels cultius que puguen tindre una major productivitat.

En les Hortes profusament regades per les innumerables séquies, s'acumulen els productes que els són propis, tota l'enorme diversitat de les hortalices que inunden els mercats de tota la geografia espanyola, i de bona part de l'europea, com en les zones fàcilment anegables s'acumulen les plantacions de l'arròs que signifiquen per a Cavanilles un estudi singular tant per la riquesa del producte obtés, la seua qualitat per a l'alimentació humana, com pels perills per a la salut que els mateixos comporten, per ser

els terrenys a on se cultiven fàcil espai per a la multiplicació de malalties. Tema este de permanent discussió que aplegà a plantejar la prohibició del seu cultiu.

Pero tal volta siga el cultiu de la chufa i el cacau lo que més entusiasmarà a Cavanilles per ser una aportació exclusiva de les gents de l'Horta valenciana a la nutrició humana.

L'exuberància de l'Horta, els terrenys plans, l'admiran, encara que no és de menor admiració contemplar còm en les zones menys favorides del territori, els altiplans i les terres altes, el cultiu de la vinya, dels vins que produïx, han portat també el nom de València a tota Europa.

I encara més admirable, Cavanilles ho convertix en un apartat especial, és l'aprofitament de la terra a partir dels arbres fruiters. El temps li donarà la raó. Els cultius tradicionals de la València musulmana, llimeres i tarongers, units als propis de totes les varietats conegudes, fan possible que fins les terres pobres siguen en València terres riques. Una ilusió de conquesta del territori, de sometiment de la Naturalea, que molt poques nacions del món poden conèixer.

Població.

És una de les aportacions més originals de Cavanilles. Perque davant la riquesa que planteja, davant la feracitat de la terra, inclús en les zones més pobres, és menester plantejar el perquè de la permanent confrontació que coneixem dels agricultors contra els nobles o burguesos propietaris de la terra.

I el problema dels abusos nobiliaris, de les tremendes càrregues que sobre els jornalers han recaigut sempre, l'existència de misèria en les terres valencianes, posa en qüestió quant se pot dir de la riquesa valenciana.

Les Guerres de les Germanies, la revolta de la Segona Germania, la pròpia existència dels Maulets en la guerra de Successió, només poden trobar la seua raó justament en la denúncia que Cavanilles fa d'una situació incomprensible del jornalero, del parcer, que serà sempre una constant en la realitat valenciana.